

1. Folke Jakobsson, Nils Ahlström och Ulf Berglund diskuterar ekonomin i Naturkultur. **2.** Den grova granen togs ut, den mindre får stå kvar på tillväxt hos Folke Jakobsson. **3.** Folke Jakobsson demonstrerar principerna för Naturkultur.

Hyggesfritt skogsbruk – en nischmetod på frammarsch?

Trakthyggesbruket med föryngringsavverkning, plantering, rövning och gallring är hårt inpräntat i de svenska skogshandböckerna. Nu hörs allt mer röster för ett kalhyggesfritt skogsbruk, ett "naturnära" sätt att utnyttja skogen samtidigt som den finns kvar.

Med Mellanskog fick hjälp av skogsinspektör Ulf Berglund i Ludvika att hitta några skogsägare som praktiserar hyggesfria metoder. En solig julidag besökte vi Folke Jakobsson i Sunnansjö, som är en ivrig anhängare till Mats Hagners Naturkultur. Vi träffade också Nils Ahlström i Snöån, stockholmsarkitekten som strävar efter en vacker skog och inte tittar strikt på de ekonomiska utfallet.

Det finns naturligtvis fler som provar olika typer av "evig gallring", både i södra Dalarna och i andra delar av Mellanskogs innehav. Men de är i minoritet, det är kanske någon procent av skogsmarken som sköts enligt hyggesfria metoder. Det verkar vara en nischmetod som ställer krav både på utgångsbeståndet, marken och skogsägarens engagemang.

Följ med ut i skogen och se hur det går för Folke och Nils!

”Det handlar om ekonomi”

Folke Jakobsson i Sunnansjö är övertygad. Naturkultur är ett ekonomiskt lönsamt sätt att sköta skogen på, både på kort och lång sikt.

Folke har alltid gått sina egna vägar i skogsbruket. Han ville inte ha kalhyggen, det var han säker på, när han blev ensamägare till fastigheten 1991.

En artikel i Skogseko på 1990-talet ledde till kontakt med tidigare professorn Mats Hagner och hans idéer om naturkultur. Sedan dess har han läst på, testat själv och blivit alltmer övertygad.

Idag sköts alla 20 hektar med naturkulturmetoden, en skogsbruksmetod som aldrig lämnar marken helt kal. Den ska inte blandas ihop med blädning, där är Folke Jakobsson noga. Vid blädning ska det alltid finnas träd i alla höjdklasser, fördelade så att det finns många små och färre stora träd. I praktiken blir det svårt att både hitta och hålla liv i sådana bestånd, menar Folke.

Certifierade trädmärkare

I naturkultur skördas enskilda träd när de är ”ekonomiskt mogna”. I stället för att tänka i bestånd maximerar man nuvärdet i varje enskild punkt. Mats Hagner har tagit fram ett dataprogram som beräknar den ekonomiska tillväxten i enskilda träd. Själva utsyningen görs av certifierade trädmärkare, en kostnad som Folke Jakobsson själv får stå för.

De ekonomiskt mogna träden är också oftast de grövsta, och beståndet blir därför naturligt skiktat. Klenare träd får mera utrymme och växer upp till de nya kandidaterna. I luckor kan beståndsförnyring få en chans att utvecklas efter att ha stått och stampat, kanske under decennier.

Planterat gran

Förnyringen, eller brist på förnyring, är en av farhågorna som traditionella skogsskötare brukar lyfta fram. Folke är dock inte orolig.

– Man behöver bara ställa om blicken. När vi plockar ut enstaka träd behöver inväxningen inte vara så stor. De småträd som etablerar sig i luckor brukar räcka, och om det behövs kan man alltid kompletteringsplantera.

Folke Jakobsson har själv planterat flera granplantor i botten på skogen, och de har klarat sig riktigt hyggligt, 95 % har överlevt, hävdar han.

Igenväxt kulturmark

Skogen är en igenväxt slätter- och betesmark som slutade brukas på 1940-talet. Sedan dess har den bara plockhuggits. Idag är den skiktad med gran som dominerande trädslag. Men det finns både tall och björk, som Folke också försöker gynna. Över gamla stubbar och lågor klänger mossor och linnea. Gårdsmygen drillar och i små-

träden piper skogsmesar och unga trastar. Trots de täta ingreppen är spåren av skogsbruk diskreta – en stubbe här och där, och ett körspår där ny förnyring kommer upp. Det är en skog som borde locka både svampplockare och flanörer.

Jämnt kassaflöde

Det är svårt att få en bild av uttagen och ekonomin, dels eftersom skogen inte sköts som bestånd, dels eftersom Folke gör mycket jobb själv. Det senaste större uttaget gjordes 2006, då 220 m³ skogs togs ut på cirka 5 hektar. Sedan har Folke årligen tagit ut leveransvirke och husbehovsved från andra delar av skogen.

I de grupper där det är dags att avverka tar han ut ungefär halva kubikmassan, motsvarande en tredjedel av grundytan. Finns det många mogna träd kan han ta ut lite mer. Blir det en stor lucka hugger han mer försiktigt i den kringliggande skogen.

Trots avsaknaden av tydliga siffror är Folke Jakobsson övertygad om att naturkultur lönar sig. Skördaren plockar visserligen mindre volymer vid varje ingrepp, men träden är större och avverkningskostnaden per kubikmeter kan därför hållas nere. Det blir också ett bättre kassaflöde jämfört med att invänta en stor slutavverkning, tror Folke. Han har dock inte räknat på det.

– Naturkultur handlar om ekonomi, understryker han ändå.

Fortsättning
nästa sida

”Om markägaren är nöjd är det väl bra?”

1. Nils Ahlström. 2. Självföryngringen kommer upp i fuktigare fläckar och i traktorspår hos Folke Jakobsson.

Nils Ahlström i Snöån är en fritänkare som har anlagt dammar och lövträdsbestånd i stället för att luta sig mot standardsreceptet tall och gran. För honom var hyggesfritt självklart när det stora beståndet nära gården var avverkningsmoget.

Med Mellanskog besöker den skog som nu är genomgallrad för att kunna skötas enligt principerna för Naturkultur. Utgångsläget var ett välslutet grandominerat bestånd med begränsad skiktning. Trots att förutsättningarna inte var perfekta ville Nils gärna bevara skogen – ”den sista han hade kvar” – samtidigt som han kunde göra ett uttag.

Skogen stämplades av en certifierad trädmärkare, och 2011 gjordes den hårda gallringen. På de dryga 10 hektaren avverkades i genomsnitt 139 m³sk/ha. Tanken är att ljuset på marken ska kunna sätta fart på de undertryckta smågranarna, samtidigt som Nils hoppas på en del nyföryngring av både tall och gran.

Ulf Berglund från Mellanskog ser lite tveksam ut till möjligheterna att få en ordentligt skiktad skog, en sådan som den bör vara om skogen ska kunna fortsätta plockhuggas.

– På sikt kommer det att ta lång tid att få ett fungerande naturkulturbestånd. Med en ännu större utglesning kommer en skärmföryngring, och då får man åtminstone ett tvåskiktat bestånd, säger han.

Nils Ahlström är däremot tillfreds. Han är medveten om att ekonomin hade varit bättre med en traditionell föryngringsavverkning. Men i stället har han en skog som fortfarande upplevs som skog.

– Markägaren är nöjd, då borde det väl alla vara nöjda, rundar han av.

”Passar inte för alla”

Ulf Berglund får då och då frågor om hyggesfritt från medlemmarna. Många är nyfikna, men få tar steget fullt ut. Ytterligare andra provar hyggesfritt i ett bestånd men är inte beredda att skala upp metoden.

Han har också sett exempel där åtgärder har slutat i insektsskador, vindfällning och utebliven föryngring. Där har skogsägarens entusiasm svalnat snabbt.

Som skogsägare är Folke Jakobsson unik eftersom han praktiserar metoden fullt ut, och dessutom kalkylerar med en god ekonomi. Nils Ahlströms motiv är nog vanligare, menar Ulf. En skogsägare som inte vill ha hygen, men där ekonomin spelar mindre roll.

Mellanskogs inställning är att ställa upp och avverka

om medlemmen vill, däremot propagerar han inte för metoderna. Trakthyggesbruket fungerar och skogsinspektörerna kan de lokala förutsättningarna. Men naturligtvis gör man ibland avverkningar utanför standard, naturvårdshuggningar till exempel.

Däremot avråder han starkt när markägare vill plockhugga i äldre granskog. Vindfällning och insektsskador kommer ofta som ett brev på posten.

Ulf är tveksam till ekonomin i det kalhyggesfria skogsbruket jämfört med den vid konventionell avverkning. Värde tillväxten är väldigt varierande. När alla uttag görs som gallringar blir avverkningskostnaden högre än vid föryngringsavverkning. Uttaget per hektar är också lågt, vilket kräver stora ytor för att inte maskinflytten ska bli oproportionerligt dyr. Dessutom kostar utsyning av stammar pengar.

– Men för den som är kunnig och självverksam kan metoden vara ett bra alternativ, säger han.

VAD SÄGER FORSKARNA OM HYGGESFRITT?

I vilka skogar kan man bedriva hyggesfritt skogsbruk? Vi frågar Lars Lundqvist vid SLU i Umeå.

– Om man är ute efter att skogen ska förbli en gammal skog är det bara bländningsbruk som gäller. Då måste det finnas tillräckligt med träd i alla höjdsikt – skogen måste vara fullskiktad, med fler små än stora träd – och det fungerar bara för gran. De här skogarna är ganska ovanliga, det handlar om några procent av Sveriges skogsmark.

– Men vill man bara slippa hyggen finns ju skärmställning, där den gamla skogen glesas ut och så småningom ersätts av en ungskog. Det fungerar med både tall och gran på alla marker där man får upp en naturlig förnyring.

Och hur vet man att skogen är fullskiktad?

– En bra tumregel är att även de stora granarna har kronor som når ända ner till marken, så att man inte har fri sikt någonstans inne i skogen.

Om skogen inte är fullskiktad och man ändå försöker sig på "eviga höggallringar", vad händer då?

– Visst kan vi få upp en förnyring, men det som händer är att de stora träden tar slut långt innan den nya förnyringen har vuxit upp till stora träd. Så antingen blir det i alla fall en ungskog eller så tappar vi ordentligt i produktion. På sikt kan vi säkert sköta fram en bländningsskog på granmark, men det tar minst 50–70 år om vi börjar med en yngre gallringsskog. Under den tiden förlorar vi ungefär hälften av produktionen jämfört med trakt-hyggesbruk. Börjar man i en äldre skog tar det ännu längre tid och produktionsförlusterna blir minst lika stora.

Generellt är Mellanskogs bedömning att hyggesfritt skogsbruk kan öka på marker där det motiveras av:

- Miljömässiga skäl – marksvampar, skogsfåglar, mossor, lavar
- Rekreation – landskapsbild, tätortsnära
- Kulturmiljö – fåbodar, skogsbete, tidigare plockhugget
- Intresserade och engagerade skogsägare
- Skogsskötselmässiga skäl – ymnig vegetation, snytbaggeangrepp, frostlänt och blött

Är det därför du dömer ut metoden Naturkultur?

– Ja. Den skapar glesa, lågproducerande skogar. Dessutom lurar man skogsägare att lägga pengar på att plantera inne i skogen, helt i onödan.

Vad tror då andra forskare om ett uthålligt skogsbruk i inte helt fullskiktade skogar?

Lars Drössler vid SLU i Alnarp driver flera projekt kring hyggesfritt skogsbruk. En metod är mäldiameterhuggning, där träden avverkas när de har nått en given diameter.

– Vi har flera bestånd där det går utmärkt med mäldiameterhuggning en, två och kanske tre gånger. Men sen är de stora träden slut. Då kan det dröja 40 år innan ungskogen har vuxit upp till avverkningsmogna träd. I praktiken blir det ett skärmskogsbruk men med en lång skärmperiod, säger han.

Förnyringen kan vara en flaskhals?

– Ja, särskilt här i Norden där klimatet spökar. Jag kommer ju från Tyskland där förnyringen sällan är ett problem. Vi har just nu ett samarbete med nordiska och baltiska länder där vi sammanställer allt som är dokumenterat om förnyring i skiktade skogar. Målet är en modell som visar var och hur vi kan få mest förnyring.

Återigen frågan vad den som vill skapa ett flerskiktat bestånd kan göra?

– Vi har flera omföringsförsök i Götaland upp till Jämtland där vi börjar med en ung gallringsskog med gran. Om man gallrar ut de mellanstora träden och lämnar de små och stora kan man på lång sikt skapa en skiktning. Det är lättare i norra Sverige där även de små träden lever. I södra Sverige växer skogen snabbt och de små träden dör. Där måste vi nog skapa skiktningen tidigare, kanske redan vid röjningen.

Är hyggesfria metoder bättre för skogens växter och djur?

Vi frågar Matts Lindbladh, professor i naturvårdsbiologi vid SLU.

– Skogsbruk utan hyggen verkar gynna många svampar, mossor och hänglavar. Det är dock inget universalmedel för den biologiska mångfalden. Precis som i trakt-hyggesbruket måste man se till att lämna död ved och evighets-träd, men vad gäller veden kan risken vara större att veden körs sönder eftersom det är tätare avverkningsingrepp.

– En annan effekt är att hyggesfria metoder gynnar gran och andra skuggtåliga trädslag på bekostnad av ljusälskande arter, särskilt pionjärlövträden. Kort sagt, det finns inget enkelt svar på om hyggesfritt är bra eller dåligt. I ett landskapsperspektiv är nog en mix av metoder att föredra.

Text och foto: Mats Hannerz, Silvinfoamtion